

” Корсіков Д. Розвиток професійно-технічної освіти в Україні: ретроспективний аналіз. *Освіта. Інноватика. Практика*, 2025. Том 13, № 3. С. 37-44. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol13i3-006>.

Korsikov D. Rozvytok profesiino-tekhnichnoi osvity v Ukraini: retrospektyvnyi analiz [Development of vocational education in Ukraine: a retrospective analysis]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka – Education. Innovation. Practice*, 2025. Vol. 13, No 3. S. 37-44. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol13i3-006>.

УДК 377(477)

DOI: 10.31110/2616-650X-vol13i3-006

Дмитро КОРСІКОВ

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради, Україна

<https://orcid.org/0009-0003-0107-7384>

korsikovd@gmail.com

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ

Анотація. Мета статті полягає у дослідженні та вивченні історії становлення та розвитку професійної (професійно-технічної) освіти на території сучасної України. Для досягнення поставленої мети було використано такі методи дослідження: аналіз наукових джерел, порівняльний аналіз, синтез та узагальнення. Рівень освіти населення є одним з найважливіших показників розвитку країни. Інвестиції в професійну освіту не лише сприяють економічному зростанню, а й покращують якість життя громадян, знижують рівень безробіття та збільшують тривалість життя. У статті здійснюється детальний аналіз становлення таких понять, як професійна та професійно-технічна освіта, розглядаються аспекти розвитку такої освіти, починаючи від часів Київської Русі і до сьогодення. З'ясовано, що професії сучасної робітничої сфери виникли ще з давніх часів, однак не мали спеціальних закладів освіти для підготовки таких фахівців. Подальші наукові розвідки відбуваються, базуючись на різних працях, пов'язаних із історією професійно-технічної освіти в Україні. Особливу увагу для нашого дослідження представляє періодизація розвитку системи професійної підготовки робітничих кадрів в Україні. Як виявилось, науковці виводять різні хронологічні періоди процесу еволюції професійно-технічної освіти, однак вони сходяться на такій думці, що професійна підготовка робітничих кадрів в Україні завжди відбувалася із врахуванням потреб народногосподарського комплексу. Подальше дослідження було спрямоване на розвитку професійно-технічної освіти у часи здобуття незалежності і до сьогодення. Ретроспективний аналіз розвитку професійно-технічної освіти підтвердив важливість та необхідність галузей професійного виробництва, оскільки з давніх часів і до сучасності розвиток промислової, економічної, фінансової сфер відбувався завдяки ремісникам, майстрам, робітничим галузям, людям професій сфери послуг.

Ключові слова: професійно-технічна освіта; професійна підготовка; ринок праці; ретроспективний аналіз; підготовка робітничих кадрів.

Dmitro KORSIKOV

Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy»

of the Kharkiv Regional Council, Ukraine

<https://orcid.org/0009-0003-0107-7384>

korsikovd@gmail.com

DEVELOPMENT OF VOCATIONAL EDUCATION IN UKRAINE: A RETROSPECTIVE ANALYSIS

Abstract. The article aims to research and study the history of the formation and development of vocational (vocational-technical) education in modern Ukraine. To achieve this goal, the following research methods were used: analysis of scientific sources, comparative analysis, synthesis, and generalization. The population's education level is one of the most important indicators of the country's development. Investments in vocational education contribute to economic growth and improve citizens' quality of life, reduce unemployment, and increase life expectancy. The article provides a detailed analysis of the formation of such concepts as vocational and vocational-technical education. It considers aspects of the development of such education, starting from the times of Kyivan Rus to the present. It was found that the professions of the modern working sphere originated in ancient times but did not have special educational institutions to train such specialists. Further scientific research is based on various works related to the history of vocational education in Ukraine. Of particular interest to our research is the periodization of the development of the vocational training system of workers in Ukraine. As it turned out, scientists derive different chronological periods of the evolution of vocational-technical education. Still, they agree that the vocational training of workers in Ukraine has always taken place in the needs of the national economic complex. Further research was focused on the development of vocational-technical education during the period of independence and to the present day. A retrospective analysis of the development of vocational-technical education confirmed the importance and necessity of vocational production sectors since, from ancient times to the present, the development of industrial, economic, and financial spheres took place thanks to artisans, craftsmen, working industries, and people of service professions.

Keywords: vocational education, professional training, labor market, retrospective analysis, training of workers.

Постановка проблеми. Рівень розвитку професійної освіти є одним з ключових індикаторів людського потенціалу країни та безпосередньо впливає на її конкурентоспроможність на світовому ринку. Як зазначає В. Мороз, інвестиції в професійну освіту є інвестиціями в майбутнє, оскільки висококваліфіковані кадри забезпечують інноваційний розвиток економіки та підвищують якість

життя населення [4]. Згідно з міжнародними дослідженнями, існує пряма кореляція між рівнем освіти населення та такими показниками, як ВВП на душу населення, рівень безробіття та тривалість життя.

Згідно з чинним Законом України «Про професійну (професійно-технічну) освіту» професійна (професійно-технічна) освіта є складовою системи освіти України. Професійна (професійно-технічна) освіта є комплексом педагогічних та організаційно-управлінських заходів, спрямованих на забезпечення оволодіння громадянами знаннями, уміннями і навичками в обраній ними галузі професійної діяльності, розвиток компетентності та професіоналізму, виховання загальної і професійної культури. Професійна освіта сьогодні є найвагомішою складовою відтворення кваліфікованого трудового потенціалу держави, розбудови національної економіки, післявоєнного відновлення та відбудови [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика професійно-технічної освіти в українській науці традиційно досліджується на перетині історичних, педагогічних, економічних та державно-управлінських наук. Проблеми професійної освіти і навчання кваліфікованих робітників для потреб інноваційної економіки постійно знаходяться в полі зору вітчизняних фахівців цієї галузі освіти. Зокрема, останні дослідження В. Аніщенка, М. Артюшиної, Т. Герлянд, Н. Кулалаєвої присвячені підготовці педагогічних працівників професійно-технічних закладів освіти у процесі упровадження проектної діяльності. Тренінг-курс, що пропонують автори передбачає оволодіння темами планування проектного професійного навчання, мотивацією, організацією, контролем та оцінюванням результатів проектного професійного навчання учнів ПТНЗ, розвиток особистісних якостей педагога для управління проектним професійним навчанням [9].

У монографії за редакцією А. Каленського розглядаються теоретичні та концептуальні питання стандартизації професійної освіти, методичні основи стандартизації підготовки молодших спеціалістів у коледжах і технікумах [15].

Теоретичні та практичні засади підготовки майбутніх кваліфікованих кадрів до підприємницької діяльності в умовах розвитку малого бізнесу окреслено у монографії авторства С. Алексєєвої, Л. Базиль, І. Гриценко, Л. Єршової та ін. Автори досліджують теоретичні та історичні основи підготовки майбутніх кваліфікованих кадрів до підприємницької діяльності, презентують педагогічну систему та методичні основи підготовки майбутніх кваліфікованих кадрів до підприємницької діяльності, окреслюють концептуальні засади ділової активності майбутніх кваліфікованих робітників, досліджують питання самоменеджменту та проектної діяльності [8].

О. Базелюк спрямував своє дослідження на прикладні аспекти дистанційного професійного навчання: технологічне забезпечення, використання хмарних сервісів, змішане навчання. Л. Петренко описала активні методи та інтерактивні технології в дистанційному професійному навчанні. Проблеми інформатизації вітчизняної професійної (професійно-технічної) освіти та шляхи їх розв'язання розглядав О. Спірін [17].

Колективом авторів під загальною редакцією В. Радкевич здійснено порівняльний аналіз сучасних моделей професійної освіти і навчання в країнах Європейського Союзу, а також проаналізовано системи оцінювання якості професійної освіти і навчання [14; 16].

Питання консультування з професійної кар'єри учнів у закладах професійної (професійно-технічної) освіти, мотиваційну основу кар'єрного розвитку сучасної особистості, навчально-методичне забезпечення формування кар'єрних орієнтацій учнівської молоді, а також окремі питання онлайн-консультування описано С. Алексєєва, Л. Єршова, Д. Закатнов [10].

Історичні аспекти утворення та становлення навчальних закладів професійної направленості досліджено у праці Н. Брехунець «Навчальні заклади освіти України 50-60-х років ХХ століття» [1]. Окремі аспекти підготовки професійно-технічних кадрів сільськогосподарського профілю висвітлено у роботі В. Зайчука «Зміст і форми підготовки кадрів у профтехучилищах сільськогосподарського профілю в Україні (1969-1995 рр.)» [2]. Розвиток професійної робітничої освіти без відриву від виробництва та етапи такої підготовки вивчає у своїй праці Н. Іванцова «Розвиток професійної робітничої освіти без відриву від виробництва у 1921–1930 рр. в Україні» [3]. Практичні рекомендації щодо створення Центру розвитку професійно-технічної освіти при МОН розроблено та презентовано у науковому доробку Л. Коробко «Державне регулювання системи професійно-технічної освіти в Україні».

Ґрунтовною і важливою для освітянської спільноти є докторська дисертація І. Лікарчука «Управління системами підготовки кваліфікованих робітників в Україні: педагогічний аспект (1888-1998)», де охоплено досить великий історико-педагогічний період становлення професійно-технічної освіти, досліджено історію професійної підготовки робітничих кадрів в Україні, запропоновано ряд суттєвих уточнень періодизації історії розвитку системи професійної підготовки робітників в Україні [6].

Хоча на даний час існує значна кількість досліджень історичної, педагогічної, управлінської направленості щодо окремих аспектів розвитку професійно-технічної освіти, проте не знайшлося узагальнених розвідок на території сучасної України від давніх часів до сучасності.

Мета дослідження. У статті розглядається історія становлення та розвитку професійної (професійно-технічної) освіти на території сучасної України.

Для досягнення мети було поставлено та розв'язано такі завдання:

– здійснити ретроспективний огляд науково-педагогічної літератури з проблеми дослідження;

– здійснити аналіз нормативних документів, що регламентують діяльність професійної (професійно-технічної) освіти;

– схарактеризувати періоди розвитку системи професійної освіти.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети було використано такі методи дослідження: аналіз наукових джерел, порівняльний аналіз, синтез та узагальнення.

Виклад основного матеріалу. Історія підготовки робітничих кадрів на території сучасної України починається з часів Київської Русі, зумовлюючись необхідністю здійснювати різні види ручної праці. Як правило навчання здійснювалося у сім'ях або ж дітей вчили місцеві ремісники та ремісткні ручній праці, яка була важлива для тогочасного суспільства (вирізання з дерева, виковування зброї, шиття одяжі, виготовлення обладунків для воїнів, різні види будівельних робіт та оздоблення тощо). Також, як стверджують історики робітничі спеціалізації могли носити випадковий характер: досвідчені майстри брали собі у помічники або підсобні робітники дітей (дітей-сиріт), які поступово оволодівали справою.

Поступово із розвитком суспільства та збільшенням різних форм виробництва, ремісництва з'являлися ремісничі та робітничі школи. Особливо сферою професійної підготовки молодого покоління була козацька виучка, яка вимагала специфічних форм ремісництва.

Науково-технічний прогрес у 17-18 століттях потребував підготовки робітничих кадрів, які б мали уміння працювати із механізмами на промислових підприємствах. Таким чином, на початку 20 століття на території сучасної України, особливо на сході розвивалася та будувалася значна кількість промислових об'єктів різних типів, які потребувати відповідних робітничих кадрів.

Дослідженням, що відкрило нові шляхи розвитку в галузі історії професійно-технічної освіти в Україні стала праця М. Пузанова та Г. Терещенка «Нариси історії професійно-технічної освіти в Українській РСР», опублікована у 1980 році. Саме в цьому дослідженні вперше було запропоновано детальну періодизацію розвитку цієї системи освіти, що презентувалася чотирма періодами: дореволюційний період (1917 р.); період радянської системи професійно-технічної освіти (1917-1940 рр.); розвиток державних трудових резервів (1940-1959 рр.); подальший розвиток (1959-1980 рр.) [12].

Як зазначають дослідники середини ХХ ст., важливою віхою підготовки робітничих кадрів стала постанова 1969 р. «Про заходи по дальшому поліпшенню підготовки кваліфікованих робітників у навчальних закладах системи професійно-технічної освіти».

Аналізуючи дослідження історії підготовки робітничих кадрів, особливу увагу привертає докторська дисертація І. Лікарчук, в якій пропонується періодизація означеної підготовки та конкретизуються хронологічні рамки від кінця 19 століття до 1998 року. Науковець визначає шість періодів в розвитку системи професійної підготовки робітничих кадрів в Україні, уточнюючи та деталізуючи хронологічні рамки періодів, запропонованих М. Пузановим та Г. Терещенком [6].

Перший період розвитку професійно-технічної освіти в Україні (кінець ХІХ – 1920 рр.) характеризується спробами створення систематизованої мережі навчальних закладів відповідно до загальноімперських стандартів. І хоча законодавчі документи тогочасної імперії стимулювали розвиток мережі навчальних закладів промислового, сільськогосподарського та жіночого профілю, політичні катаклізми на зламі століть і подальша боротьба за владу на території України унеможливили формування стабільної системи професійно-технічної освіти та ефективної системи управління нею.

Другий період розвитку професійно-технічної освіти в Україні (1920-1929 рр.) характеризувався спробами створення самостійної національної системи. Однак, під впливом загальносоюзної політики, цей процес був перерваний введенням єдиних стандартів освіти для всієї території СРСР.

Третій період розвитку професійно-технічної освіти в Україні (1929-1940 рр.) характеризувався централізацією управління системою підготовки робітничих кадрів. Відповідальність за професійну освіту було передано галузевим наркоматам, що сприяло інтеграції навчальних закладів у структуру відповідних галузей народного господарства.

Четвертий період розвитку професійно-технічної освіти в Україні (1941-1959 рр.) характеризувався домінуванням системи трудових резервів. Ця система, організована за військовим зразком, забезпечувала централізовану підготовку кваліфікованих робітників для задоволення потреб відновлюваного народного господарства у післявоєнний період.

П'ятий період розвитку професійно-технічної освіти в Україні (1959-1991 рр.) характеризувався стандартизацією та інтеграцією. Було запроваджено єдиний тип закладу – середнє професійно-технічне училище, а також уніфіковані навчальні плани та програми. Це сприяло інтеграції професійно-технічної освіти в загальну систему народної освіти.

Шостий період розвитку професійно-технічної освіти в Україні (з 1991 року) ознаменувався початком формування національної моделі. Після здобуття незалежності країна приступила до розробки власної концепції підготовки кваліфікованих кадрів.

У своєму дисертаційному дослідженні «Зміст і форми підготовки майстрів виробничого навчання в індустріально-педагогічних технікумах України(1967-1994 рр.)» О. Щербак виділяє 4 етапи становлення індустріально-педагогічної освіти в Україні [18].

Перший етап розвитку профтехосвіти в Україні (1943-1966 рр.) характеризується заснуванням і становленням індустріальних технікумів. Їхньою основною метою було підготувати кваліфікованих майстрів виробничого навчання для закладів системи трудових резервів, а згодом - для всієї державної системи професійно-технічної освіти.

Реорганізація індустріальних технікумів у індустріально-педагогічні в 1967-1972 роках зумовила підвищення вимог до професійної підготовки робітників. Це, в свою чергу, стимулювало науково обґрунтовану перебудову навчально-виховного процесу в професійно-технічних училищах та зміцнення їх матеріально-технічної бази. Індустріально-педагогічні технікуми стали провідною формою підготовки майстрів виробничого навчання різного профілю.

Третій етап розвитку профтехосвіти (1972-1983 рр.) характеризувався розширенням мережі середніх профтехучилищ та підвищенням вимог до професійної підготовки майстрів виробничого навчання. З метою забезпечення якісної підготовки педагогів професійної освіти, індустріально-педагогічні технікуми стали приймати абітурієнтів виключно з повною середньою освітою. Цей період відзначився посиленням психолого-педагогічної підготовки майбутніх майстрів, введенням державних іспитів та розширенням педагогічної практики. Спостерігається також тенденція до гуманізації та гуманітаризації навчального процесу.

Четвертий етап розвитку профтехосвіти (1983-2000 рр.) характеризувався активною експериментальною роботою в індустріально-педагогічних технікумах. Основними напрямками експериментів були поглиблення фундаментальної та професійної підготовки майстрів виробничого навчання, забезпечення безперервності освіти шляхом інтеграції середньої спеціальної та вищої інженерної освіти, а також створення нових структурних одиниць – індустріально-педагогічних коледжів та навчальних комплексів, що забезпечували багаторівневу підготовку кадрів.

О. Коханко у своїй роботі проаналізував еволюцію професійно-технічної освіти в Україні в період з 1969 по 1994 роки та виділив п'ять етапів, які відрізняються особливостями державного регулювання, змістом освіти та організаційними формами навчання [5]. Автор довів, що кожен з цих етапів був зумовлений змінами в соціально-економічному розвитку країни та викликами, що поставали перед системою освіти. Це дослідження стало важливим внеском у розвиток вітчизняної історіографії професійної освіти.

Перший етап розвитку професійно-технічної освіти в Україні (1949-1968 рр.) характеризувався переходом від системи трудових резервів до системи професійно-технічної освіти, спрямованої на підготовку кваліфікованих робітників для відновлення та розвитку народного господарства країни. Цей процес супроводжувався реорганізацією мережі навчальних закладів, створенням міських та сільських професійно-технічних училищ, розробкою нових навчальних планів та програм. Кульмінацією цього етапу стало прийняття у 1968 році Закону «Про реорганізацію державних трудових резервів у державну систему професійно-технічної освіти», який закріпив нову модель професійної підготовки кадрів та визначив основні напрямки її розвитку.

Другий етап розвитку професійно-технічної освіти в Україні (1969-1975 рр.) характеризувався посиленням ролі держави у регулюванні процесу підготовки кваліфікованих робітників. Створення Державного комітету професійно-технічної освіти сприяло централізації управління системою та впровадженню єдиних стандартів підготовки. Важливим досягненням цього періоду стало розширення мережі професійно-технічних училищ та впровадження нових навчальних планів, що передбачали поєднання теоретичної підготовки з виробничим навчанням. Однак, незважаючи на позитивні зміни, система професійно-технічної освіти продовжувала стикатися з низкою проблем, пов'язаних з недостатнім фінансуванням, застарілим обладнанням та дефіцитом кваліфікованих кадрів.

Третій етап розвитку професійно-технічної освіти в Україні (1976-1983 рр.) характеризувався активною модернізацією навчально-виховного процесу. Були розроблені нові державні стандарти, які визначали мінімальний рівень підготовки фахівців з різних професій. Педагогічним колективам надавалися більші повноваження у розробці навчальних програм та організації навчального процесу. Це сприяло підвищенню якості підготовки фахівців та адаптації системи професійно-технічної освіти

до потреб виробництва. Однак, незважаючи на позитивні зміни, система все ще стикалася з рядом проблем, таких як недостатнє фінансування та застаріла матеріально-технічна база.

Четвертий етап розвитку професійно-технічної освіти в Україні (1984-1990 рр.) характеризувався подальшою централізацією та стандартизацією системи. Було завершено процес формування єдиної мережі середніх професійно-технічних училищ, розроблено єдині навчальні плани та програми, а також впроваджено нові технології навчання. Однак, незважаючи на позитивні зміни, система професійно-технічної освіти продовжувала стикатися з рядом проблем, пов'язаних з недостатнім фінансуванням, застарілим обладнанням та дефіцитом кваліфікованих кадрів. Ці проблеми обмежували можливості для подальшого розвитку системи та її адаптації до потреб ринку праці.

Початок 1990-х років ознаменувався пошуком нових моделей професійної освіти в Україні, які б відповідали вимогам ринкової економіки. Проте, розпад СРСР та перехід до ринкових відносин призвели до значного скорочення фінансування системи професійно-технічної освіти, що негативно позначилося на її матеріально-технічній базі та якості освітніх послуг. Зменшився престиж робітничих професій, що призвело до зниження кількості абітурієнтів. Незважаючи на спроби впровадження нових педагогічних технологій та оновлення навчальних програм, система професійно-технічної освіти в цей період переживала глибоку кризу.

Отже, упродовж 20 століття розвиток системи професійної підготовки робітничих кадрів в Україні завжди відбувався із врахуванням потреб народногосподарського комплексу. Розвиток «нижчої професійної освіти», як зазначає І. Лікарчук, був складовою освітньої системи держави і передбачав підготовку робітничих кадрів у різних типах закладів освіти для задоволення всіх галузей промисловості країни [6]. Однак, на сьогоднішній день, не існує консенсусу щодо чіткого визначення етапів еволюції цього процесу. Різні автори пропонують власні підходи до хронологізації та опису змін, що відбувалися в системі підготовки фахівців цього профілю.

Здобуття незалежності та перехід України до ринкової економіки супроводжувався структурною перебудовою економіки, що призвело до зменшення попиту на традиційні робочі професії та зростання попиту на фахівців у сфері інформаційних технологій, менеджменту, туризму та інших сферах послуг. Це викликало необхідність радикальної трансформації системи професійно-технічної освіти, спрямованої на підготовку кадрів, які відповідають вимогам сучасного ринку праці. Однак, недофінансування, застаріла матеріально-технічна база та відсутність чіткої державної політики у сфері професійної освіти ускладнювали процес адаптації системи до нових умов.

Зміни в соціально-економічній сфері обумовили необхідність модернізації професійно-технічних навчальних закладів, спрямованої на забезпечення підготовки висококваліфікованих кадрів, здатних адаптуватися до вимог сучасного виробництва. Ключовими функціями професійно-технічних навчальних закладів стали: початкова професійна підготовка, підвищення кваліфікації, перекваліфікація та забезпечення безперервної професійної освіти.

У незалежній Україні розвиток професійно-технічної освіти ознаменувався появою законодавчих та нормативних документів, що регламентують освітню діяльність даної сфери. Прийняття Закону України «Про професійно-технічну освіту» в 1998 році стало поворотним моментом у розвитку системи професійної підготовки кадрів. Цей закон передбачав модернізацію мережі професійно-технічних навчальних закладів, їх перетворення на багатофункціональні центри, здатні забезпечити підготовку кваліфікованих робітників для різних галузей економіки. Одночасно відбувалося розширення спектру освітніх послуг, що надавалися професійно-технічними навчальними закладами [11].

На початку XXI століття професійно-технічна освіта зазнала суттєвих трансформацій. Розширилась сфера її функціонування, посилилися зв'язки з ринком праці через розвиток соціального партнерства з роботодавцями.

Ключовим етапом у реформуванні системи професійно-технічної освіти в Україні стало затвердження у липні 2004 року «Концепції розвитку професійно-технічної (професійної) освіти в Україні», що визначила стратегічні напрями розвитку галузі. Цей документ був доповнений Указом Президента України від 18 вересня 2005 року «Про додаткові заходи щодо вдосконалення професійно-технічної освіти в Україні», який передбачав додаткові заходи щодо вдосконалення професійно-технічної освіти.

Станом на 2009 рік професійно-технічна освіта в Україні сформувалася в розгалужену систему закладів, що забезпечували треступеневу підготовку кваліфікованих робітників. Кожен ступінь навчання передбачав чітко визначений обсяг теоретичних знань та практичних навичок, що підтверджувався відповідною кваліфікацією. Існувала можливість продовження освіти на вищих ступенях для випускників нижчого рівня.

Законодавство у сфері освіти за останнє десятиріччя зазнавало постійних змін та реформувалося, зокрема ухвалено закони «Про освіту», «Про фахову передвищу освіту», «Про вищу освіту», «Про повну

середню освіту», проте закон 1998 року «Про професійну (професійно-технічну) освіту» не у перспективі ухвалення. І хоча закон діє вже досить давно, процес деградації системи професійної підготовки не було зупинено. Паралельно з традиційною системою професійно-технічної освіти почали активно розвиватися альтернативні форми навчання дорослих, що свідчить про певні дисбаланси в системі освітніх послуг.

Починаючи з 2010 років особливо гостра окреслилася проблема відсутності узгодженої, науково обґрунтованої державної політики щодо розвитку системи професійно-технічної освіти, відставання нормативно-правової бази від динамічних змін соціально економічного розвитку суспільства. На думку багатьох науковців та діячів Україна значно відставала з цього питання від європейських країн [13]. Нещодавно прийнята Стратегія державної кадрової політики вимагала оперативного реагування навчальних закладів на потреби ринку праці.

На початку першого десятиріччя XXI століття Кабінетом Міністрів України було прийнято «Державну цільову програму розвитку професійно-технічної освіти на 2011-2015 роки», яка передбачала оновлення змісту освіти, впровадження сучасних технологій навчання та посилення ролі регіональних органів влади у визначенні потреб у кадрах. Одним із пріоритетних завдань було підвищення престижності робітничих професій.

Важливе значення мало прийняття низки Законів України: «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення управління професійно-технічною освітою» (2012), «Про професійний розвиток працівників» (2012), «Про зайнятість населення» (2012), «Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності» (2012). Також спробами поліпшення проблем у професійній освіті стало затвердження Урядом Концепцію реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року у 2019 році. Документ передбачав комплекс заходів, спрямованих на децентралізацію управління, розширення автономії закладів, оптимізацію мережі, впровадження компетентнісного підходу, забезпечення якості освіти, розвиток дуальної форми навчання та державно-приватного партнерства [4]. Метою реформи було створення гнучкої та відкритої системи професійної освіти, яка відповідає потребам ринку праці та забезпечує безперервне професійне зростання особистості.

У сучасних умовах збройної агресії, післявоєнної відбудови держави у червні 2022 року Верховна Рада України внесла змін до діючого закону «Про професійну (професійно-технічну) освіту» окремі аспекти підготовки кваліфікованих робітників в умовах воєнного стану та відновлення економіки. Пропоновані інновації покликані оновити систему професійної освіти, зробивши її більш адаптивною до динамічних вимог сучасного ринку праці. Очікується, що впровадження нових підходів сприятиме зниженню рівня безробіття та забезпеченню оперативної перекваліфікації працівників у разі втрати ними робочого місця.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, детальний аналіз становлення професійної (професійно-технічної) освіти здійснено, починаючи від часів Київської Русі і до сьогодення. З'ясовано, що професії сучасної робітничої сфери виникли ще з давніх часів, однак не мали спеціальних закладів освіти для підготовки таких фахівців. Як правило оволодіння спеціалізацією відбувалося у домашніх умовах, передавалося з покоління до покоління або мало випадковий характер. Поступово із розвитком виробництва з'являлися робітничі та ремісничі школи.

Особлива увага для нашого дослідження концентрується на періодизації розвитку системи професійної підготовки робітничих кадрів в Україні, що презентовано у дисертаційних дослідженнях І. Лікарчука, О. Щербака та О. Коханко. Як виявилось, науковці виводять різні хронологічні періоди процесу еволюції професійно-технічної освіти, однак вони сходяться на спільній думці про те, що професійна підготовка робітничих кадрів в Україні завжди відбувалася із врахуванням потреб народного господарства.

Виокремлення України як незалежної та суверенної держави ознаменувалося появою законодавчих та нормативних документів, що регламентують освітню діяльність даної сфери. Професійно-технічна освіта, як невід'ємна складова освітньої системи України, зазнала значних трансформацій під впливом соціально-економічних і політичних змін, що відбувалися в країні після здобуття незалежності. Як система підготовки кваліфікованих робітничих кадрів, професійно-технічна освіта відіграє важливу роль у забезпеченні економічного розвитку держави, у чому вбачаємо перспективи подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Брехунець Н.С. *Навчальні заклади освіти України 50-80-х років ХХ ст.: історіографія* : автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.06. Київ, 2006. 19 с.
2. Зайчук В.О. *Проблеми підготовки кадрів у профтехучилищах сільськогосподарського профілю в Україні (1969-1995 рр.)* : монографія. К. : Генеза, 1997. 176 с.

3. Іванцова Н.І. *Розвиток професійної робітничої освіти без відриву від виробництва у 1921–1930 рр. в Україні*: автореф. дис... канд. істор. наук: 07.00.01. Харків: Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, 2008. 20 с.
4. *Концепція реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року у 2019 році* / схвалено розпор. Каб. Мін. України від 12.06.2019 р. № 419-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/419-2019-%D1%80#Text>.
5. Коханко О.М. *Становлення і розвиток підготовки кваліфікованих робітничих кадрів з середньою освітою в Україні (1969-1994 рр.)* : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.01. Київ : Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України, 1995. 24 с.
6. Лікарчук І.Л. *Управління системами підготовки кваліфікованих робітників в Україні: педагогічний аспект (1888-1998 роки)*. Київ: Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України, 1999. 475 с.
7. Мороз В.М. Динаміка зміни індексу освіченості населення на Україні як якісна характеристика системи трудового потенціалу країни. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. №2. 2009. С. 249-256.
8. *Підготовка майбутніх кваліфікованих кадрів до підприємницької діяльності в умовах розвитку малого бізнесу: теорія і практика*: монографія / Алексеева С.В., Базиль Л.О., Гриценко І.А., Єршова Л.М., Закатнов Д.О., Орлов В.Ф., Сохацька Г.В.: Житомир «Полісся». 2020. 237 с.
9. *Підготовка педагогічних працівників професійно-технічних навчальних закладів до розроблення та застосування проектних технологій професійного навчання: тренінг-курс*: навч.-метод. посібник / В.М. Аніщенко, О.В. Глущенко, Н.В. Кудалаєва, Г.М. Романова, М.М. Шимановський та ін.; за заг. ред. Г.М. Романової. Житомир: «Полісся», 2019. 192 с.
10. *Планування й розвиток професійної кар'єри учнівської молоді у системі професійно-технічної освіти*: навчальний посібник / С.В. Алексеева, Л.М. Єршова, Д.О. Закатнов, В.Т. Лозовецька, В.Ф. Орлов; за ред. Д.О. Закатнова. Житомир: «Полісся», 2018. 186 с.
11. *Про професійну (професійно-технічну) освіту*: Закон України від 1998 р. № 32. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80#Text>.
12. Пузанов М. Ф., Терещенко Г. І. *Нариси історії професійно-технічної освіти в Українській РСР*. Київ : Вища школа, 1980. 232 с.
13. Радкевич В.О. Модернізація професійної (професійно-технічної) освіти відповідно до потреб суспільства та вимог ринку праці. *Professional Pedagogics*. 2021. № 2(23). С. 4-18. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2021.23.4-18>.
14. *Системи оцінювання якості професійної освіти і навчання в країнах Європейського Союзу*: монографія / В.О. Радкевич, Л.П. Пуховська, О.В. Бородієнко, О.П. Радкевич, Н.В. Базелюк, Н.М. Корчинська, С.О. Леу; за заг. ред. В.О. Радкевич, О.В. Бородієнко. Житомир: «Полісся», 2018. 216 с.
15. *Стандартизація професійної освіти: теорія і практика*; монографія / А.А. Каленський, П.Г. Лузан, Н.М. Ваніна, Т.М. Пащенко, С.Г. Кравець, Т.В. Пятничук. За наук. ред. А.А. Каленського. Житомир: «Полісся», 2018. 256 с.
16. *Сучасні моделі професійної освіти і навчання в країнах Європейського Союзу: порівняльний досвід*: монографія / В.О. Радкевич, Л.П. Пуховська, О.В. Бородієнко, О.П. Радкевич, Н.В. Базелюк, Н.М. Корчинська, С.О. Леу, В.В.Артемчук; за заг. ред. В.О. Радкевич. Київ: ІПТО НАПН України, 2018. 223 с.
17. *Технології дистанційного професійного навчання*. Методичний посібник / О.В. Базелюк, О.М. Спірін, Л.М. Петренко, А.А. Каленський та ін. Житомир: «Полісся», 2018. 160 с.
18. Щербак О.І. *Зміст і форми підготовки майстрів виробничого навчання в індустріально-педагогічних технікумах України (1967-1994 рр.)* : дис...канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 1995. 315 с.

References

1. Brekhunets N.S. *Navchalni zaklady osvity Ukrainy 50-80-kh rokiv XX st.*: istoriohrafia : avtoref. dys... kand. ist. nauk: 07.00.06. Kyiv, 2006. 19 s.
2. Zaichuk V.O. *Problemy pidhotovky kadriv u proftekhuchylyshchakh silskohospodarskoho profilu v Ukraini (1969-1995 rr.)* : monohrafia. K. : Heneza, 1997. 176 s.
3. Ivantsova N.I. *Rozvytok profesiinoi robitnychoi osvity bez vidryvu vid vyrobnytstva u 1921–1930 rr. v Ukraini*: avtoref. dys... kand. istor. nauk: 07.00.01. Kharkiv: Kharkivskiy natsionalnyi universytet im. V.N. Karazina, 2008. 20 s.
4. *Kontseptsia realizatsii derzhavnoi polityky u sferi profesiinoi (profesiino-tekhnichnoi) osvity «Suchasna profesiina (profesiino-tekhnichna) osvita» na period do 2027 roku u 2019 rotsi* / skhvaleno rozpor. Kab. Min. Ukrainy vid 12.06.2019 r. № 419-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/419-2019-%D1%80#Text>.
5. Kokhanko O. M. *Stanovlennia i rozvytok pidhotovky kvalifikovanykh robitnychkykh kadriv z serednoiu osvitoiu v Ukraini (1969-1994 rr.)* : avtoref. dys. kand. ped. nauk : 13.00.01. Kyiv : Instytut pedahohiky i psykholohii profesiinoi osvity APN Ukrainy, 1995. 24 s.
6. Likarchuk I.L. *Upravlinnia systemamy pidhotovky kvalifikovanykh robitnykiv v Ukraini: pedahohichni aspekt (1888-1998 roky)*. Kyiv: Instytut pedahohiky i psykholohii profesiinoi osvity APN Ukrainy, 1999. 475 s.
7. Moroz V.M. *Dynamika zminy indeksu osvichenosti naseleння na Ukraini yak yakisna kharakterystyka systemy trudovoho potentsialu krainy*. *Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezidentovi Ukrainy*. №2. 2009. S. 249-256.
8. *Pidhotovka maibutnikh kvalifikovanykh kadriv do pidpriemnytskoi diia lnosti v umovakh rozvytku maloho biznesu: teoriia i praktyka*: monohrafia / Alieksieieva S.V., Bazyl L.O., Hrytsenok I.A., Yershova L.M., Zakatnov D.O., Orlov V.F., Sokhatska H.V.: Zhytomyr «Polissia». 2020. 237 s.
9. *Pidhotovka pedahohichnykh pratsivnykiv profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladiv do rozroblennia ta zastosuvannia proektnykh tekhnolohii profesiinoho navchannia: treninh-kurs*: navch.-metod. posibnyk /

- V.M. Anishchenko, O.V. Hlushchenko, N.V. Kulalaieva, H.M. Romanova, M.M. Shymanovskiyi ta in.; za zah. red. H.M. Romanovoi. Zhytomyr: «Polissia», 2019. 192 s.
10. *Planuvannia y rozvytok profesiinoi kariery uchnivskoi molodi u systemi profesiino-tekhnichnoi osvity*: navchalnyi posibnyk / S.V. Alieksieieva, L.M. Yershova, D.O. Zakatnov, V.T. Lozovetska, V.F. Orlov; za red. D.O. Zakatnova. Zhytomyr: «Polissia», 2018. 186 s.
 11. *Pro profesiinu (profesiino-tekhniinu) osvitu*: *Zakon Ukrainy vid 1998 r.* № 32. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80#Text>.
 12. Puzanov M.F., Tereshchenko H.I. *Narysy istorii profesiino-tekhnichnoi osvity v Ukrainskii RSR*. Kyiv : Vyscha shkola, 1980. 232 s.
 13. Radkevych V.O. Modernizatsiia profesiinoi (profesiino-tekhnichnoi) osvity vidpovidno do potreb suspilstva ta vymoh rynku pratsi. *Professional Pedagogics*. 2021. № 2(23). S. 4-18. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2021.23.4-18>.
 14. *Systemy otsiniuvannia yakosti profesiinoi osvity i navchannia v krainakh Yevropeiskoho Soiuzu*: monohrafiia / V.O. Radkevych, L.P. Pukhovska, O.V. Borodiienko, O.P. Radkevych, N.V. Bazeliuk, N.M. Korchynska, S.O. Leu; za zah. red. V.O. Radkevych, O.V. Borodiienko. Zhytomyr: «Polissia», 2018. 216 s.
 15. *Standartyzatsiia profesiinoi osvity: teoriia i praktyka*; monohrafiia / A.A. Kalenskyi, P.H. Luzan, N.M. Vanina, T.M. Pashchenko, S.H. Kravets, T.V. Piatnychuk. Za nauk. red. A.A. Kalenskoho. Zhytomyr: «Polissia», 2018. 256 s.
 16. *Suchasni modeli profesiinoi osvity i navchannia v krainakh Yevropeiskoho Soiuzu: porivnialnyi dosvid*: monohrafiia / V.O. Radkevych, L.P. Pukhovska, O.V. Borodiienko, O.P. Radkevych, N.V. Bazeliuk, N.M. Korchynska, S.O. Leu, V.V. Artemchuk; za zah. red. V.O. Radkevych. Kyiv: IPTO NAPN Ukrainy, 2018. 223 s.
 17. *Tekhnologii dystantsiinoho profesiinoho navchannia*. Metodychnyi posibnyk / O.V. Bazeliuk, O.M. Spirin, L.M. Petrenko, A.A. Kalenskyi ta in. Zhytomyr: «Polissia», 2018. 160 s.
 18. Shcherbak O.I. *Zmist i formy pidhotovky maistriv vyrobnychoho navchannia v industrialno-pedahohichnykh tekhnikumakh Ukrainy (1967-1994 rr.)* : dys...kand. ped. nauk : 13.00.01. Kyiv, 1995. 315 s.